

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ของ องค์การบริหารส่วนตำบลวังมะปราง
อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง

ภูมิปัญญาในด้านสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน

สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน

สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ บรรดาผู้ที่คนพื้นบ้านพื้นเมืองภาคใต้ ใช้สอยตามวิถีชีวิตในพื้นที่ (Folklore or Folklife) ประจำวันนั้นมีมากเช่นเดียวกับคนในภูมิภาคอื่น แต่อาจจะมีรูปแบบแตกต่างกันบ้างตามอิทธิพลสิ่งแวดล้อม และวัตถุดิบของเหล่านั้นก็เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ชาวบ้านคิดทำขึ้นใช้เองด้วยฝีมือ ความเรียบง่าย ตามวัตถุประสงค์ ประโยชน์ใช้สอยอยู่บนพื้นฐานของอาชีพ สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ลางอย่างก็มีลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นศิลปะและความเป็นหัตถกรรม นอกจากนี้ยังมีการรับถ่ายทอดอิทธิพลระหว่างกันกับประชาชนในภูมิภาคอื่นด้วย ดังนั้นคุณค่าความงาม ความโดดเด่น นอกจากทักษะ/ฝีมือประสบการณ์ ลักษณะงานการใช้สอยแล้วยังขึ้นกับวัสดุพื้นถิ่นธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และขนบธรรมเนียมประเพณีนิยมเป็นองค์ประกอบด้วย

ส่วนการอนุรักษ์ (Preservation) วัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณี ก็ขึ้นกับองค์ประกอบปัจจัยหลายอย่าง เช่น วัสดุ รูปแบบ ประโยชน์ใช้สอย คุณค่า ความจำเป็น ฯลฯ จะพอใช้สอยเท่าเหยียบย่ำซ้ำรอยเดิมอยู่ร่ำไปคงไม่ได้ ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนบ้างตามเหตุผล ความเหมาะสม แต่ส่วนที่เป็นสารัตถะหรือ แก่นเอกลักษณ์อันเป็นหัวใจหลักของโครงสร้างจำเป็นต้องคงรูปรักษาไว้ คือ จิตวิญญาณลักษณะท่าทางของพื้นบ้านพื้นเมืองจะต้องแสดงให้เห็นได้ตลอดไป และควรจะได้ส่งเสริมให้พัฒนาเจริญเติบโตที่เน้นนวัตกรรม โดยการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ออกมาให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นของพื้นบ้านที่ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน ชาวประมง หรือ ประชาชนพลเมืองทั่วไปใช้สอยในชีวิตประจำวัน

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

2. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

3. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

4. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีคุณค่าเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

6. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนา ภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และ แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของ ชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

ตัวอย่างภูมิปัญญาในด้านสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน

กลุ่มจักสานกาบกล้วยและใยสังเคราะห์

เนื่องจากต้นกล้วยเล็บมือนางในพื้นที่มีมากและขาดการนำมาใช้ประโยชน์ ชาวบ้านจึงนำเอาต้นกล้วยมาทำการจักสานเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ ปรากฏว่าได้ผลดีจึง ทำออกจำหน่าย ซึ่งเป็นที่ต้องการของลูกค้า การทำเครื่องจักสานจากต้นกล้วยทำง่าย ๆ ดังนี้

วัสดุ/อุปกรณ์

1. ต้นกล้วยเล็บมือนางขนาดใหญ่สมบูรณ์ที่เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว
2. มีด
3. เครื่องรีด
4. ราวสำหรับตากต้นกล้วย
5. แบบรูปทรงผลงานที่จะทำการจักสาน

วิธีการ

1. ทำการคัดเลือกต้นกล้วยที่จะนำมาจักสานโดยให้เลือกต้นที่ตัดผลแล้ว มีลำต้นสูง ใหญ่ นำมาทำเป็นเชือกกล้วยก่อนที่จะนำมาจักสาน
2. ลอกเอาเฉพาะกาบที่มีลักษณะสีขาวนำมาฝานเป็นเส้นตามแนวยาว ให้มีความกว้างประมาณ 1 นิ้ว
3. นำไปตากแดดให้แห้งสนิท ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 2-3 วันก็สามารถนำมาใช้ได้
4. นำเชือกกล้วยที่แห้งสนิทมารีดด้วยเครื่องรีดให้มีความนุ่ม เพื่อสะดวกในการจักสานและขึ้นรูปทรง

5. นำเชือกกล้วยที่ผ่านการรีดจนนุ่มแล้ว มาลอกให้เป็นสองเส้นและขูดเนื้อเยื่อข้างในออกให้หมด

6. นำเชือกกล้วยที่เตรียมได้ในข้อ 4. มารีดอีกครั้ง จึงนำไปจักสานขึ้นรูปได้ตามความต้องการ เช่น กระเป๋า หมวก ตะกร้า ฯลฯ

คุณสุวณี ณะแก้ว กล่าวว่าการกลุ่มจักสานกาบกล้วย หมู่ที่ 1 ได้ก่อตั้งขึ้นมาโดยการแนะนำของพัฒนาชุมชนอำเภอวังวิเศษ ในการให้คำปรึกษา และได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังมะปราง จึงทำให้สินค้าได้เป็น **สินค้าสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์** ประเภทผลิตภัณฑ์ : เครื่องใช้ และเครื่องประดับตกแต่ง ได้รับคัดเลือกเป็น OPC ปี : 2546
ระดับภาค : ★★★★★ สถานที่จำหน่าย กลุ่มจักสานกาบกล้วยและใยสังเคราะห์ เลขที่ 261/1 หมู่ 1 ตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง 92220 ติดต่อ : นางสุวณี ณะแก้ว โทร : 075 262061

เครื่องใช้ในครัว ไม้กวาดดอกหญ้า

ไม้กวาด เป็นอุปกรณ์ที่ยังจำเป็นต้องใช้ภายในครอบครัว แม้ปัจจุบัน บางบ้านได้นำเครื่องดูดฝุ่นเข้ามาใช้บ้างแล้ว แต่ก็ยังมีบ้านและสถานที่ต่าง ๆ อีกจำนวนไม่น้อย ที่ต้องการใช้ไม้กวาด ดังนั้น การทำไม้กวาดเพื่อจำหน่าย จึงเป็นการเสริมรายได้อีกทางหนึ่งให้กับครอบครัวได้

อุปกรณ์

1. เช็มเย็บกระสอบ
2. เชือกฟาง
3. ไม้ไผ่ ความยาวประมาณ 80 ซม.
4. ดอกหญ้า
5. ตะปูขนาด 1 นิ้ว จำนวน 2 ตัว

ขั้นตอนการทำไม้กวาด

1. นำดอกหญ้ามาทำความสะอาดและตากแดดให้แห้งคัดเลือกเฉพาะดอกหญ้าที่มีคุณภาพดี
2. นำดอกหญ้าปริมาณ 1 กำมือ มัดให้เป็นวงกลม
3. นำเช็มเย็บกระสอบ ซึ่งร้อยเชือกฟางไว้แล้ว แทะเข้าตรงกลางมัดดอกหญ้า แล้วถักขึ้นลงแบบทางปลา ให้ได้ 3 ชั้น พร้อมจัดดอกหญ้าให้มีลักษณะแบน

4. ตัดโคนดอกหญ้าให้เสมอกัน
5. นำด้ามไม้ไผ่เจาะรูที่หัวไว้สำหรับห้อยเชือกและเจาะรูตรงปลายนำมาขัดด้วยก้อนจากนั้นเสียบเข้าตรงกลางมัดดอกหญ้า
6. นำเชือกฟางมัดดอกหญ้าไว้ด้วยกัน โดยนำเชือกฟางมาสอดตรงรูที่เจาะ เพื่อป้องกันไม่ให้ดอกหญ้าออกจากกัน
7. ตอกตะปูที่เตรียมไว้ เพื่อให้ดอกหญ้าติดกับด้ามไม้ไผ่ และมีความแข็งแรงขึ้น

*** เคล็ดลับทำให้ไม้กวาดแข็งแรง** ควรนำดอกหญ้าตากแดดให้แห้งสนิทก่อนมัด จะได้ไม้กวาดที่มีความแข็งแรง ไม่หลุดง่าย เมื่อถึงเวลาใช้งาน

สัมภาษณ์ : นายภา วรรณวัฒน์ เลขที่ หมู่ที่ 3 ตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง โดย นายภา วรรณวัฒน์ ได้เล่าให้ฟังว่าได้รับความรู้ในเรื่องของการเย็บไม้กวาดจากบิดา จึงได้ทำตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

เครื่องมือจับปลา

เครื่องมือจับปลา มีมากมายหลายอย่างทำด้วยไม้ไผ่เป็นหลัก เช่น สุ่ม (จับปลา นาง (ชนาง ก็เรียกใช้ซ้อนดักจับกุ้งปูปลาขนาดเล็ก เซงเลง (ปากกว้างหางเรียวยึดดักปลา เจ้ย (ตะแกรงใช้ตากุ้งปลา ตากพริก ร่อนข้าวสาร นั่งได้นอนได้ (หรือหลอดก็เรียก คือ อีจู้ทั้งแบบตั้งและแบบนอนใช้ดักปลา โลด - เล่ (เครื่องดักปลาแบบให้ปลากระโดดขึ้นมาค้ำบนรางร้าน ส้อน (รูปร่างเล็กยาวคล้ายกระบอกกรวยใช้ดักกุ้งปลาขนาดเล็ก ไช (มีหลายแบบเช่น ไชลาว มีรูปร่างเล็กยาวใช้ดักกุ้ง ไชดักปลา ไชหัวหมู รูปร่างของไชแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น แต่ส่วนที่เหมือนกันคือ มี “งา” อยู่ข้างในดั่งคำปริศนาคำทำนายที่ว่า “ข้างตายในนางอกงาในพุง” ตะข้องหรือ “ข้อง” สำหรับจับปู ปลา กุ้ง หอย มีหลายชนิดและกลางชนิดก็เรียกชื่อกับการใช้งานต่างออกไป เช่น จง หรือข้องจงมีขนาดเล็กทรงชะลูดปากเรียวยาว (ใช้ใส่กุ้ง ปู ปลา ข้อง (ทั่วไปใช้ใส่หอย ปู ปลา ข้องไหล (ใช้ดักปลาไหล ไชขังปลา (ไชนกั้เรียก ข้องบา (คือตะข้องแบบมีป่า ๒ ข้าง มักมีขนาดใหญ่ ใช้ใส่ปลา ข้องนั่งได้ คืออีจู้นั่นเอง

ภูมิปัญญาหมองู

หมอเจียร มีพอเห็น

อายุ 74 ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ 7 ตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง
เส้นทางการเป็นหมอ

หมอเจียร มีพอเห็น รักษาคนถูกงูพิษกัด ตะขาบ มานานกว่า 30 ปี รักษาผู้ป่วยมา แต่ไม่มีการจดบันทึกชื่อผู้ป่วยไว้ บางรายมารักษาซ้ำถึงสองครั้งหรือสามครั้ง เพราะในบางฤดูกาลงู และตะขาบจะชุกชุมมาก เช่นหน้าฝน แต่หมอก็รักษาได้ทุกชนิดงู

หมอเจียร รั่ววิชามาจากผู้เป็นบิดา ซึ่งได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ส่วนพ่อก็รั่ววิชามาจาก ปู่อีกทีหนึ่ง หรือเรียกได้ว่าเป็นการตกทอดกันมา หมอเจียรเชื่อว่าพิษเป็นของร้อน ต้องใช้ของเย็น เข้าไปทำลายความร้อน ถ้าให้รักษาง่ายต้องมาทันที ถ้าปล่อยไว้นานจะเปื่อยและต้องรักษาเป็นระยะ 12 เดือน ในรายที่เปื่อยมาก หมอจะใช้คาถาเรียกเนื้อเรียกเอ็นขึ้นมาใหม่ ซึ่งการรักษาต้องใช้คาถา เป็นตัวหลัก ยากเป็นตัวช่วย แต่ถึงอย่างไรก็ต้องใช้ยา

สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

เป็นยาพาด (มิได้บอกรายละเอียดไว้)

พิธีกรรมก่อนการรักษา

คนเจ็บต้องแต่ง หมากพลู 12 คำ รูป 3 ดอก เทียน 1 เล่ม และเงิน 32 บาท

วิธีการรักษา

เมื่อรับหมากพลู แล้วหมอจะทำพิธีปิดพิษด้วยการเรียกพิษงูออกมา โดยใช้หยาคา พาดด้วยน้ำมะนาว ต่อมาก็ใช้ยาทาแผลพิษ ในการรักษาส่วนใหญ่จะใช้ยาทาเป็นตัวหลักไม่มียากิน นอกจากหมากเสกคาถาเพื่อฆ่าพิษและทำให้หายปวด สมุนไพรที่ใช้ไม่ต้องเตรียมไว้ คนเจ็บมาถึงก็ หาเอาข้างบ้าน ไม่ต้องซื้อจากตลาดแถมอย่างเดียว

พิธีกรรมหลังการรักษา

หลังจากหายแล้ว ผู้ป่วยจะต้องมาไหว้ครู โดยมาไหว้ครูที่บ้านของหมอและจัด
สำหรับเหมือนการไปวัดทุกอย่าง ของไหว้ครูได้แก่ ขนมแดง ขนมขาว ขนมโค ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า
แกงจืด แกงเผ็ดและเหล้า 1 ขวด

พื้นที่การรักษา

ตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง

ภูมิปัญญาหมอง
หมอบุญเปี่ยม เข้มทอง

ประวัติ

หมอ (นายบุญเปี่ยม เข้มทอง

อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ 7 ตำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง

หมอ รับถ่ายทอดวิชามาจากพ่อแก่ (ตา รักษาผู้ถูกงูกัดมาแล้วประมาณ 10 ปี มีผู้ป่วยที่รักษาจำนวนมาก ส่วนใหญ่ที่รับการรักษาจะเป็นตะขาบ มากกว่างู แต่ก็สามารถรักษาได้ทันท่วงที ผู้ป่วยสามารถกลับบ้านได้เลย

สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

ไม่ได้บอกชนิดไว้ บอกเพียงเป็นยาทาหรือยาพาด

พิธีกรรมก่อนการรักษา

เริ่มการรักษาผู้ป่วยต้องตั้งครุโดยใช้หมากพลู 12 คำ ฐูปเทียน ดอกไม้และเงิน 32 บาท

วิธีการรักษา

ถ้างูกัดมาใหม่ ๆ จะทำการปิดพิษ 3 มื้อเย็น โดยใช้คาถาปิดพิษพร้อมยาพาดเป็นขนานที่ 1 หากพิษลุกลามจนเป็นแผลเปื่อยจะล้างด้วยแอลกอฮอล์แล้วใส่ยาผง หลังจากหายแล้วก็จะแช่ยาเป็นขนานตัดพิษ การรักษาไม่มียากิน

ยาพาด นำตัวยาทิ้งมดมาฝนกับก้นไห แล้วประสานด้วยน้ำมะนาวพาดที่แผลให้คนถูกงูพิษกัด

ยาผงใส่แผล แผลเปื่อยต้องล้างด้วยด่างทับทิมก่อน การรักษาแผลเปื่อย เป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไปมาก มีผู้ป่วยออกจากโรงพยาบาลมารักษากับหมอหลายรายแล้ว ยาขนานนี้หมออ้างว่าเป็นยาผีบอก ไม่สามารถบอกตัวยาคือ

ยาแช่ตัดพิษ ใช้ใบส้มป่อย หรือบอนส้ม ต้มให้น้ำมีรสเปรี้ยวแล้วแช่อวัยวะที่ถูกงูกัดซึ่งหายดีแล้วลงในถังยา ขั้นตอนนี้เป็นารตัดพิษอย่างถาวรหมอจะแช่ให้เมื่อผู้ป่วยมาไหว้ครุ

ค่ารักษา

ไม่เรียกค่ารักษา

ภูมิปัญญาการนวดแผนไทย

การนวดไทย หรือ นวดแผนโบราณ เป็นการนวดชนิดหนึ่งในแบบไทย ซึ่งเป็นศาสตร์บำบัด และรักษาโรคแขนงหนึ่งของการแพทย์แผนไทย โดยจะเน้นในลักษณะการกด การคลึง การบีบ การ ดัด การดึง และการอบ ประคบ ซึ่งรู้จักกันโดยทั่วไปในชื่อ "นวดแผนโบราณ" โดยมีหลักฐานว่านวด แผนไทยนั้นมีประวัติมาจากประเทศอินเดีย และมีการนำเข้ามาในประเทศไทย จากนั้นได้ถูกพัฒนา และปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากันกับวัฒนธรรมของสังคมไทย จนเป็นรูปแบบแผนที่เป็นมาตรฐานของไทย และส่งทอดมาจนถึงปัจจุบัน การนวดไทยแบ่งเป็น 2 สาย คือ สายราชสำนักและสายเขลยศักดิ์

จากการสัมภาษณ์

นายธัญญา หนูเริก หัวหน้าสถานีอนามัยสะพานเคียน กล่าวถึงการตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ หมอพื้นบ้าน ว่าเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มหมอพื้นบ้านของอำเภอวังวิเศษและจังหวัดตรัง เพราะ แพทย์พื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ถ้าไม่มีการสืบทอดเอาไว้ต่อไปก็คงจะต้องสูญหาย ยิ่งใน ปัจจุบันชาวบ้านมักจะหันไปพึ่งการรักษาจากโรงพยาบาลกันมากขึ้น เสียทั้งค่ายาและค่าเดินทาง จำนวนมาก ซึ่งบางโรคที่เจ็บป่วยอาจจะดูแลรักษาเบื้องต้นได้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดแนวคิดเรื่อง แพทย์ทางเลือกใช้ยาสมุนไพรในการบำบัดรักษาโรคให้กับคนในชุมชน โดยจะมีหมอพื้นบ้านอย่าง น้อย 2 คนสลับผลัดเปลี่ยนกันมาประจำอยู่ที่สถานีอนามัยทุกวัน

“เพราะภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านของไทยจะให้ความสนใจในเรื่องของจิตใจควบคู่ไปกับการ รักษา จิตใจกับร่างกายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสุขภาพ ถ้ามีปัญหาทางกายแล้วไม่ได้ดูแลปัญหา ทางจิตใจ ก็อาจจะทำให้โรคภัยไข้เจ็บหายช้าลง แต่การแพทย์แผนไทยหรือการแพทย์พื้นบ้าน มักจะมีการดูแลในด้านจิตใจด้วย ผู้ที่มารับบริการก็มักที่จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่มากกว่า แล้วก็จะฟื้นตัวหรือหายจากการเจ็บไข้ได้ป่วยได้เร็วขึ้น”

นายนวนัย รอดรัตน์

ประวัติ

นายนวนัย รอดรัตน์ อายุ 58 ปี หมอพื้นบ้านที่ชำนาญด้านสมุนไพรและการนวดแผนโบราณบอกว่าโรคส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านมารับการรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้านมักจะเป็นอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการทำงานหนักเช่นปวดเมื่อยตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย

“การรักษาจะใช้ตั้งแต่การต้มยาสมุนไพร การนวดประคบ กดจุดจับเส้น โดยในการรักษาแต่ละครั้งไม่ได้คิดค่าใช้จ่ายในการรักษา แล้วแต่ผู้ที่มีรักษาจะให้เอง เพราะเราทำด้วยใจอยากให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นว่าการรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้านนั้นใช้รักษาโรคต่างๆ ได้จริง ชาวบ้านบางคนที่มีอาการไม่มากและกินยาของแพทย์แผนปัจจุบันอยู่แล้ว เราก็จะแนะนำการแพทย์พื้นบ้านเป็นทางเลือกหรือใช้ยาสมุนไพรรักษาควบคู่กันไป อย่างคนที่เป็นอัมพฤกษ์กินยารักษาของแพทย์แผนปัจจุบัน แล้วใช้วิธีการนวดจับเส้นของแพทย์พื้นบ้านเข้ามาช่วยทำการรักษาด้วยเป็นการช่วยบำบัด ช่วยการสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วยอีกทางหนึ่ง” หมอนวนวัยเล่าประสบการณ์ให้ฟัง

ที่มา : ตริทิพยนิภา หงษ์ลักษณ์ จากการศึกษาสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลวังมะปราง.

ภูมิปัญญาในด้านสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน

สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน

สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ บรรดาที่มีที่คนพื้นบ้านพื้นเมืองภาคใต้ ใช้สอยตามวิถีชีวิตในพื้นที่ (Folklore or Folklife) ประจำวันนั้นมีมากเช่นเดียวกับคนในภูมิภาคอื่น แต่อาจจะมีรูปแบบแตกต่างกันบ้างตามอิทธิพลสิ่งแวดล้อม และวัตถุสิ่งของเหล่านั้นก็เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ชาวบ้านคิดทำขึ้นใช้เองด้วยฝีมือ ความเรียบง่าย ตามวัตถุประสงค์ ประโยชน์ใช้สอยอยู่บนพื้นฐานของอาชีพ สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ลางอย่างก็มีลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นศิลปะและความเป็นหัตถกรรม นอกจากนี้ยังมีการรับถ่ายทอดอิทธิพลระหว่างกันกับประชาชนในภูมิภาคอื่นด้วย ดังนั้นคุณค่าความงาม ความโดดเด่น นอกจากทักษะ/ฝีมือประสบการณ์ ลักษณะงานการใช้สอยแล้วยังขึ้นกับวัสดุพื้นถิ่นธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และขนบธรรมเนียมประเพณีนิยมเป็นองค์ประกอบด้วย

ส่วนการอนุรักษ์ (Preservation) วัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณี ก็ขึ้นกับองค์ประกอบปัจจัยหลายอย่าง เช่น วัสดุ รูปแบบ ประโยชน์ใช้สอย คุณค่า ความจำเป็น ฯลฯ จะพอใช้สอยเท่าเหยียบ ย่ำซำรอยเดิมอยู่ร่าไปคงไม่ได้ ซึ่งต้องปรับเปลี่ยนบ้างตามเหตุผล ความเหมาะสม แต่ส่วนที่เป็นสารัตถะหรือ แก่นเอกลักษณ์อันเป็นหัวใจหลักของโครงสร้างจำเป็นต้องคงรูปรักษาไว้ คือ จิตวิญญาณลักษณะท่าทางของพื้นบ้านพื้นเมืองจะต้องแสดงให้เห็นได้ตลอดไป และควรจะได้ส่งเสริมให้พัฒนาเจริญเติบโตที่เน้นนวัตกรรม โดยการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ออกมาให้มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

เครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นของพื้นบ้านที่ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน ชาวประมง หรือประชาชนพลเมืองทั่วไปใช้สอยในชีวิตประจำวัน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ความรู้เหล่านี้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่และผู้มีพระคุณ มีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันข้าวของของตนให้แก่ผู้อื่น ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี สอนให้คนเคารพธรรมชาติ รู้จักพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ให้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคนที่ล่วงลับไปแล้ว ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตร นอกจากนั้น ยังมีศิลปะดนตรี การฟ้อนรำ และการละเล่นต่าง ๆ การรักษาโรคด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด เป็นต้น

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วย คือ

การอนุรักษ์ คือ การรักษาความรู้ที่ดีงาม เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือ การปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นความรู้ที่ดีงามต่าง ๆ ที่สูญหายไป เลิกไป หรือเปลี่ยนไปให้กลับมาเพื่อยังประโยชน์ให้ผู้คนสมัยนี้ เช่น การฟื้นฟูดนตรีไทย การฟื้นฟูการเกษตรผสมผสาน ซึ่งปู่ย่าตายายเคยทำมาก่อน การฟื้นฟูประเพณีการผูกเสี่ยว

การประยุกต์ คือ การปรับความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น การประยุกต์การบวชมาเป็น การบวชต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ยากแค้น การประยุกต์ดนตรีไทยกับดนตรีสมัยใหม่ หรือการร้องรำต่าง ๆ

การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งในภาคอีสาน มีลักษณะคล้ายกับระนาดแต่แตกต่างกันทั้งรูปแบบและเสียง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกัน มาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน ในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี

ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่ เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แดง ลม ฝน โลก และจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม เป็นความรู้ที่มีเอกภาพของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความรู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างสัมพันธ์กันอย่างมีความสมดุล เราจึงยกย่องความรู้ชั้นสูงส่งอันเป็นความรู้แจ้งในความจริงแห่งชีวิตนี้ว่า “ภูมิปัญญา”